

DİVAN ŞİİRİ, BEYİTLE YAZILAN NAZIM ŞEKİLLERİ

MESNEVİ VE TARİHİ GELİŞİMİ

- Birbiriyle kafiyeli ikişerli mısralardan oluşan nazım şekline verilen addır.
- İlk defa Fars edebiyatında kullanılmıştır.
- İlk olgun örneği İranlı sanatçı Firdavsi'nin *Şehname* adlı eseridir.
- Her beytinin kendi içinde kafiyeli oluşu (aa/bb/cc...), konu bütünlüğü sağlama ve anlatım açısından şairlere büyük kolaylık sağlamıştır.
- Genellikle aruzun kısa kalıplarıyla yazılmıştır.
- Başlık bulunan nazım şekillerindendir.
- Bazen binlerce beyit tutan manzumeler bu nazım biçimiyle yazılmıştır.
- Türk edebiyatındaki ilk örneği Yusuf Has Hacıp'in *Kutadgu Bilig* adlı eseridir.
- Ahmedi, Gülşehri, Âşık Paşa, Şeyhi, Ali Şir Nevayi, Fuzuli, Zati, Taşlıcalı Yahya, Nevizade Atai, Nabi, Şeyh Galip, Keçecizade İzzet Molla tanınmış mesnevi şairleridir.

MESNEVİNİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

- Divan şiirinin en uzun nazım şeklidir.
- Beyit sayısı bakımından herhangi bir sınırlama yoktur.
- Her beyti kendi arasında kafiyelidir.
- Kafiye şeması şeklindedir.
- Aşk, tasavvuf, savaş ve kahramanlık, şehir ve şehrin güzellikleri, mizah gibi değişik konularda yazılmıştır.
- Divan edebiyatında roman ve hikâye gibi türler olmadığı için mesneviler bir bakıma bu türlerin yerini tutmuştur.
- "Ön söz, tevhit, münacat, naat, miraciye, dört halife için övgü, eserin sunulduğu kişiye övgü, yazılış sebebi, asıl konu, son söz" bölümlerinden oluşur.

- Aynı şair tarafından kaleme alınmış beş mesneviye **hamse** denir. Hamse geleneğini Türk asıllı İranlı sanatçı Genceli Nizami başlatmıştır. Türk edebiyatı genelinde bakıldığında hamse sahibi ilk şair **Ali Şir Nevayi**'dir.

HAMSE ŞAİRLERİ

Ali Şir Nevayi, Hamdullah Hamdi, Lamii Çelebi, Kara Fazlı, Taşlıcalı Yahya, Nergisi

KONULARINA GÖRE MESNEVİLER

- **Gazavatname:** Dini yaymak için yapılan savaşları ele alır.
- **Hasbihâl:** Otobiyografik özellik taşıır.
- **Hilye:** Hz. Muhammet'in iç ve dış özelliklerini ifade eder.
- **Kıyafetname:** Dış görünüşten hareketle karakteri anlatır.
- **Menakıpname:** Din büyüklerinin kerametlerini anlatır.
- **Mevlit:** Hz. Muhammet'in doğumunu anlatır.
- **Nasihatname:** Didaktik nitelikli şiirlerdir.
- **Sakiname:** Aşk, şarap, kadın gibi konuları işler.
- **Siyasetname:** Devlet yöneticilerine öğüt verir.
- **Siyer:** Hz. Muhammet'in hayatını ele alır.
- **Surname:** Doğum, sünnet ve evlilik törenlerini anlatır.
- **Şehrengiz:** Şehirleri ve şehirlerdeki güzelleri dile getirir.

MESNEVİ YAZMAYAN DİVAN ŞAİRLERİ

Nedim, Baki, Kadı Burhaneddin, Ahmet Paşa, Hayali Bey, Bağdatlı Ruhi, Haşmet, Fitnat Hanım, Levni

KIT'A VE TARİHİ GELİŞİMİ

- "Parça, kısım" anlamına gelir.
- Arap edebiyatına özgü bir nazım şeklidir.
- Arap şiirinde anlam bütünlüğü taşıyan aynı ölçü ve kafiye'deki beyitler topluluğu için kullanılan addır.
- Arap edebiyatından İran edebiyatına, oradan da bize geçmiştir.
- **En az iki beyitten** oluşan (kıt'a-i kebireler 30 beyte kadar çıkabilir), **matla ve mahlas beyti olmayan** nazım biçimidir.
- Kaside ve gazel gibi musarra (kafiyeli) bir beyitle başlamayan ve mahlas kullanılmamış manzumelerdir.
- Divan edebiyatında hemen her şair kıt'a yazmış ve bunlara divanında yer vermiştir.
- Tasavvufi konular, hayat, dünya ve âhiret hakkındaki düşünceler gibi hemen her konunun işlendiği kıtalarda ebced ile tarih düşürmeye de çok yer verilmiştir.

KIT'ANIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

- Kıt'ada beyitlerin ilk mısraları serbest, ikinci mısraları birbiriyle kafiyelidir.
- Yani matla ve mahlası bulunmayan bir gazel gibi beyitlerinin ikinci mısraları birbiriyle kafiyelidir.
- Kafiye düzeni şeklindedir.
- Kıt'anın beyitlerle yazılan nazım şekillerinden ayrılan en belirgin özelliği, birinci beytinin mısralarının aynı kafiye'de olmaması ve genellikle bütün beyitlerinde aynı konunun ele alınmasıdır.

Kıt'a

İlm kesbiyle paye-i rifat
Arzu-yı muhal imiş ancak

Aşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kil ü kâl imiş ancak

Fuzuli

MÜSTEZAT VE TARİHİ GELİŞİMİ

- Arapçada "artmış" anlamına gelir.
- Uzunlu kısalı (bir uzun, bir kısa) mısralar hâlinde yazılan nazım şeklidir.
- Türk edebiyatında tespit edilen ilk müstezat örnekleri XIV. yüzyıl şairi Nesimi'ye aittir.
- Türk edebiyatında en fazla müstezat yazan şair, kırk beş adet şiiriyle Müstakimzade'dir.

MÜSTEZATIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

- Genellikle aruz ölçüsünün "mefûlü mefâilü mefâilü feûlün" kalıbıyla yazılır.
- Çoğunlukla gazellerden türetilir ve gazel beyitlerinin mısra aralarına "mefûlü feûlün" kalıbıyla yazılan kısa mısralar eklenir.
- Böylece ortaya bir uzun, bir kısa mısra çıkar.
- Eklenen kısa mısralar ziyade (fazla) adını alırlar.
- Müstezatlarda dört ayrı kafiye düzeninde yazılmıştır:
 1. a(a) a(a); b(b) a(a); c(c) a(a)...
 2. a(a) a(a); x(x) a(a); x(x) a(a)...
 3. a(b) a(b); c(c) a(b); d(d) a(b)...
 4. a(b) a(b); x(x) a(b); x(x) a(b)...
 (Harflerle sembolleştirilen kafiye düzeninde ilk harfler uzun mısraları, araç içine alınan ikinci harfler de kısa mısraları göstermektedir.)
- Aşk, sevgili, şarap, tabiat en fazla işlenen konulardır.

Müstezat

Ey şuh-ı kerem-pişe dil-i zar senindir
Yok minnetin asla
Vey kân-ı güher anda ne kim var senindir
Pinhan ü hüveyda
Sen kim gelesin meclise bir yer mi bulunmaz
Baş üzre yerin var
...

Peymane senin hane senin yâr senindir
Ey dil tek ü تنها

Bir buse-i can-bahşına ver nakd-i hayatı
Ger kail olursa

Benzer ki bu dildar-ı cefakâr senindir
Bi-şübhe Nedima

Nedim

ETKİNLİK

Aşağıdaki ifadelerden doğru olanlara "D", yanlış olanlara "Y" yazınız.

.....	1. Özellikle Hz. Muhammet ve dört halife için yazılan kasidelere "naat" adı verilmiştir.
.....	2. Bazı kasideler rediflerine göre "gül, sümbül, lale, me-nekşe" gibi adlarla anılır.
.....	3. Beyitler hâlinde yazılan gazel, en az otuz üç, en çok doksan dokuz beyitten oluşur.
.....	4. Beyitleri arasında anlam birliği bulunan gazele "yek-a-henk gazel" denir.
.....	5. Bir gazelin en güzel "beyti taç" beyit adını alır.
.....	6. Mesneviler, bir hikâyenin anlatılması ve uzun yazılması dolayısıyla Doğu edebiyatları içindeki romanlar olarak adlandırılabilir.
.....	7. Mesneviler; aşk mesnevileri, dinî-tasavvufi mesneviler, ahlaksal ve öğretici mesneviler, savaş ve kahramanlık konusunu işleyen gazavatnameler, bir kentin güzelliklerini anlatan şehrengizler ve mizahi mesneviler diye ayrılabilir.

.....
Gittin amma ki kodun hasret ile canı bile
İstemem sensiz olan sohbet-i yaran-ı bile

Devr-i meclis bana girdab-ı beladır sensiz
Mey-i rahşanı değil sagar-ı gerdanı bile

Bağa sensiz varamam çeşmim ateş görünür
Gül-i handanı değil serv-i hıramanı bile

Sineden derd ile birâhedeyim kim dönsün
Aksine cerh-i felek mihr-i dirahsanı bile

.....
Dün elin yumuş dilerdi kim rakip
Yaş eliyle duta zülfün dilberin

Ah edip eydür uzaktan hatif
Dutma bir zaman kurusun ellerin

.....
Çehre-i zıbası anın gülşen-i candur
Halk-ı cihana

Mai ridası sanasın ab-ı revandur
Bağ-ı cinana

Mutrib-ı devran ile cananun elinden
Nay gibi ben

Nale vü feryat iderin hayli zamandur
Kevn ü mekâna

Dolaştırmış perişan seyr-i raha
Tutulmuş kendüsi çün dam-ı maha

Dönüp ol şule-i cevval-i gam
Yanup durmakta olmuş şema hemdem

Düşüp çün muy-ı zengi piş ü taba
Bozulmuş genc-i tar-ı ızıraba

ÖRNEK

Mesneviyle ilgili olarak aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Uyak düzeni aa, ba, ca... biçimindedir.
- B) Beyit sayısı, konunun işlenişine göre belirlenir.
- C) Daha çok, aruz vezninin kısa kalıplarıyla yazılır.
- D) Arap ve Türk edebiyatına İranlılardan geçmiştir.
- E) Öyküleme gerektiren konular, bu türde işlenmiştir.

ÖSYM Sorusu

ÖRNEK

Aşağıdakilerden hangisi mesnevi ve kasidede ortaktır?

- A) Uyak düzeni
- B) Beyit sayısı
- C) İşlenen konu
- D) Nazım birimi
- E) Fars edebiyatında ortaya çıkmaları

ÖSYM Sorusu

ÖRNEK

Aşağıdaki beyitlerden hangisi bir gazelin matla beytinden alınmıştır?

- A) Ehl-i temkinim beni benzetme ey gül bülbüle
Derde yok sabrı onun her lahza bin feryadı var
- B) Gittikçe hüsnün eyle ziyade nigârımın
Geldikçe derdine beter et müptela beni
- C) Ayak bastım reh-i ümmide sergerdanlık el verdi
Emel serriştesin tuttum elimde ejderha gördüm
- D) Ey Fuzuli ışk benim kılma nasihden kabul
Akl tedbirdür ol sanma ki bir bünyadı var
- E) Ne tende can ile sensiz ümid-i sıhhat olur
Ne can bedende gam-ı firkatinle rahat olur

ÖRNEK

Bir gazele ait üç beyit şu şekildedir:

- I. Dil gamla dahi dest ü giribandan usanmaz
Bir yar için ağyar ile gavgadan usandık
- II. Nabi ile ol afetin ahvalini naklet
Efsane-i mecnun ile Leyla'dan usandık
- III. Bir devlet için çerha temennadan usandık
Bir vasl için ağyara müdaradan usandık

Bu beyitlerin şiirde yer alma sırası aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- A) I - III - II
- B) II - I - III
- C) II - III - I
- D) III - II - I
- E) III - I - II

ÖRNEK

I. Grup	II. Grup
I. Yek-avaz	Kaside
II. Ziyade	Mesnevi
III. Miyan	Müstezat
IV. Başlık	Gazel
V. Fahriye	

Yukarıda I. grupta verilen kavramlardan hangisi, II. gruptaki nazım şekillerinden biriyle ilişkilendirilemez?

- A) I.
- B) II.
- C) III.
- D) IV.
- E) V.